

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 5 april 2023

Mål nr

T 538-22

PARTER

Klagande

Kammarkollegiet

Box 2218

103 15 Stockholm

Motpart

Hargs Bruk Aktiebolag, 556163-4162

Harg 401

742 95 Hargshamn

Ombud: Advokat Nils Larsson

Strandahl Advokater AB

Södra Strandgatan 16

802 50 Gävle

SAKEN

Ersättning på grund av avverkningsförbud

Dok.Id 253879

HÖGSTA DOMSTOLEN	Postadress	Telefon 08-561 666 00	Expeditionstid
Riddarhustorget 8	Box 2066	Telefax -	08:00–12:00
	103 12 Stockholm	E-post: hogsta.domstolen@dom.se	13:15–16:00
		www.hogstadamstolen.se	

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Svea hovrätts, Mark- och miljööverdomstolen, dom 2021-12-22 i mål
M 7888-19

Mark- och miljööverdomstolens dom

se Bilaga

DOMSLUT

Högsta domstolen, som inte finner skäl att inhämta förhandsavgörande från EU-domstolen, ändrar Mark- och miljööverdomstolens dom endast på så sätt att beloppet 3 392 000 kr ska räknas upp med konsumentprisindex även för tiden från den 22 december 2021 till dagen för denna dom.

Staten ska ersätta Hargs Bruk Aktiebolag för rättegångskostnad i Högsta domstolen med 112 910 kr jämte ränta enligt 6 § från dagen för denna dom. Av beloppet avser 112 000 kr ombudsarvode.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

Staten har yrkat att Högsta domstolen ska ogilla Hargs Bruk Aktiebolags talan samt befria staten från skyldigheten att ersätta bolaget för rättegångskostnader.

Hargs Bruk har motsatt sig att Mark- och miljööverdomstolens dom ändras på det sätt som staten har yrkat. Bolaget har för egen del yrkat att ersättningsbeloppet räknas upp med konsumentprisindex för tiden efter mark- och miljödomstolens dom.

Parterna har yrkat ersättning för rättegångskostnader i Högsta domstolen.

Staten har begärt att Högsta domstolen ska inhämta ett förhandsavgörande från EU-domstolen i frågan om den av Hargs Bruk begärda ersättningen utgör ett otillåtet statsstöd. Hargs Bruk har motsatt sig att förhandsavgörande inhämtas.

DOMSKÄL

Bakgrund

1. Hargs Bruk Aktieföretag bedriver skogsbruk i Uppland. Företagets skogsinnehav är omfattande. Bland annat äger företaget fastigheten Östhammar Malsättra 5:1 med en areal om 2 326 hektar.
2. Hargs Bruk anmälde år 2015 till Skogsstyrelsen att företaget avsåg att göra en föryngringsavverkning av ett område om 17,4 hektar inom Malsättra 5:1. I det efterföljande samrådet mellan företaget och Skogsstyrelsen framkom uppgifter om att området utgjorde en större tjäderspelplats.
3. Genom beslut den 3 oktober 2017 förbjöd Skogsstyrelsen företaget vid vite av 1 500 000 kr att genomföra all form av avverkning på området. Beslutet motiverades med att föryngringsavverkningen enligt Skogsstyrelsens bedömning var förbjuden enligt 4 § artskyddsförordningen (2007:845), eftersom den skulle innebära att tjädernas fortplantningsområden eller viloplatsen kunde skadas. Det angavs att beslutet inte gällde om länsstyrelsen lämnade dispens från artskyddsbestämmelserna för åtgärden. Av beslutet framgick att det meddelades med stöd av 12 kap. 6 § miljöbalken.
4. Hargs Bruk överklagade Skogsstyrelsens beslut men mark- och miljödomstolen avslog överklagandet. Företaget ansökte också om dispens enligt 14 § artskyddsförordningen men länsstyrelsen avslog ansökan. Avgörandena har fått laga kraft.
5. Hargs Bruk väckte därefter talan mot staten med yrkande om ersättning för att företaget genom Skogsstyrelsens beslut helt hade hindrats från att avverka skogen på ett område om sammanlagt ca 22 hektar. Det aktuella området utgjordes dels av den skogsmark om 17,4 hektar som omfattas av Skogsstyrelsens avverkningsförbud, dels av ett ytterligare område beläget mitt i det område där avverkningsförbud gäller. Enligt företaget hade staten avsevärt

försvårat pågående markanvändning av de båda områdena och därigenom åsamkat bolaget en skada som staten enligt 31 kap. 4 § miljöbalken var skyldig att ersätta.

6. Mark- och miljödomstolen förpliktade staten att till Hargs Bruk betala ett belopp om 3 392 000 kr, med viss uppräkningsindex enligt konsumentprisindex, jämte ränta. Beloppet motsvarade fastighetens värdeminskning med ett tillägg om 25 procent. Mark- och miljööverdomstolen har ändrat mark- och miljödomstolens dom enbart på så sätt att utgångspunkten för indexuppräkningsindex och för ränteberekening har senarelagts.

Frågan i målet

7. Målet aktualiserar främst frågan om en markägare kan vara berättigad till ersättning från staten när han eller hon förbjuds att avverka sin skog på grund av artskyddsförordningens fridlysningsbestämmelser.

Rättsliga utgångspunkter

Markägars skyldighet att ta miljöhänsyn

8. Skogsavverkning kräver i allmänhet inte tillstånd från myndighet. En markägare är emellertid enligt 14 § skogsvårdslagen (1979:429) skyldig att anmäla en förestående avverkning till Skogsstyrelsen. Inom ramen för det samråd som då förutsätts ske mellan Skogsstyrelsen och markägaren kan Skogsstyrelsen, med tillämpning av 12 kap. 6 § fjärde stycket miljöbalken, förelägga markägaren att vidta de åtgärder som behövs för att begränsa eller motverka skada på naturmiljön. Om sådana åtgärder inte är tillräckliga och det är nödvändigt för skyddet av naturmiljön, får myndigheten förbjuda avverkningen.

9. Vid bedömningen av om det ska meddelas ett föreläggande eller förbud enligt 12 kap. 6 § får de allmänna hänsynsreglerna i 2 kap. miljöbalken

betydelse. Enligt 3 § i det kapitlet gäller bl.a. att alla som bedriver eller avser att bedriva en verksamhet eller vidta en åtgärd ska utföra de skyddsåtgärder, iaktta de begränsningar och vidta de försiktighetsmått i övrigt som behövs för att förebygga, hindra eller motverka att verksamheten eller åtgärden medför skada eller olägenhet för människors hälsa eller miljön. Med skada och olägenheter för miljön avses också utarmandet av värdefulla natur- och kulturmiljöer eller den biologiska mångfalden (se prop. 1997/98:45 II s. 15). Bestämmelsen kan innebära betydande begränsningar i en markägares möjligheter att nyttja sin mark; nyttjandet får som utgångspunkt inte innefatta åtgärder som skadar människors hälsa eller miljön.

10. Hänsynsreglerna gäller dock, enligt 7 §, endast i den utsträckning det inte kan anses orimligt för den enskilde att uppfylla dem. Bestämmelsen får numera ses i ljuset av den proportionalitetsprincip som har utvecklats mot bakgrund av egendomsskyddet i regeringsformen och Europakonventionen (jfr RÅ 1996 ref. 56, ”Parkfastigheten” NJA 2018 s. 753 och ”Båthuset i Stuverum” NJA 2020 s. 1129).

11. Vid den bedömning som ska göras enligt 7 § ska särskild hänsyn tas till nyttan av skyddsåtgärder och andra försiktighetsmått jämförd med kostnaderna för sådana åtgärder. Utfallet av den avvägning som här måste göras blir beroende av omständigheterna i det enskilda fallet. I ett fall kan mycket betydande ekonomiska olägenheter på markägarsidan medföra att ett i och för sig angeläget miljöintresse får vika. I ett annat fall kan ett mycket starkt miljöskyddsintresse medföra att markägaren får finna sig i betydande inskränkningar i sin markanvändning. Det senare gäller även om inskränkningarna innebär ett avsevärt försvårande av den pågående markanvändningen.

Rätten till ersättning vid föreläggande eller förbud enligt 12 kap. 6 § miljöbalken

12. När ett föreläggande eller förbud enligt 12 kap. 6 § miljöbalken får till följd att den pågående markanvändningen inom berörd del av fastigheten avsevärt försvåras, kan markägaren ha rätt till ersättning från staten enligt 31 kap. 4 §. Ersättningen ska, om inte annat föreskrivs i miljöbalken, bestämmas enligt expropriationslagens (1972:719) bestämmelser. Det innebär att ersättningen i princip ska motsvara den minskning av fastighetens marknadsvärde som uppkommer genom föreläggandet eller förbudet. Som lagstiftningen har utformats har markägaren också rätt till ett tillägg, motsvarande 25 procent av fastighetens värdeminskning. (Se 31 kap. 2 § miljöbalken och 4 kap. 1 § expropriationslagen.)

13. Det är inte avsett att markägaren vid en tillämpning av 31 kap. 4 § miljöbalken ska ersättas för sådan markanvändning som inte är tillåten enligt föreläggandet eller förbudet, om han eller hon redan före föreläggandet eller förbudet var förhindrad att använda marken till följd av lag eller tidigare myndighetsbeslut. Ersättningen ska alltså fastställas med hänsyn till den markanvändning som var tillåten omedelbart före föreläggandet eller beslutet.

14. Den nu angivna principen kan dock inte vara undantagslös. I ett enskilt fall kan ett förbud enligt 12 kap. 6 § att använda marken på visst sätt vara en mer eller mindre direkt följd av att markägaren redan på grund av lag eller tidigare myndighetsbeslut är förbjuden att använda marken på det sättet. Förbudet utgör då i praktiken en bekräftelse av den redan tidigare gällande begränsningen i markanvändningen. I den utsträckning markägaren skulle vara berättigad till ersättning av staten på grund av den redan före förbudet gällande begränsningen, bör det inte vara uteslutet att tillerkänna markägaren ersättning med tillämpning av 31 kap. 4 §.

15. Det finns i sammanhanget anledning att framhålla att en markägare vid en tillämpning av 31 kap. 4 § vanligen inte ska ersättas för sådana begränsningar i markens nyttjande som följer av de allmänna hänsynsbestämmelserna i 2 kap. miljöbalken. Det sammanhänger med att markanvändning som strider mot hänsynsbestämmelserna är otillåten och därför inte ska bedömas som ”pågående markanvändning”.

16. Avgränsningen av det som en markägare behöver tåla enligt 2 kap. 7 § miljöbalken sammanfaller emellertid inte helt med avgränsningen av rätten till ersättning enligt 31 kap. 4 §. Det kan alltså förekomma enstaka situationer då markägaren vid en intresseavvägning bedöms vara skyldig att tåla en viss begränsning i markanvändningen och ändå till följd av ett beslut enligt 12 kap. 6 § har rätt till ersättning. Så kan i synnerhet vara fallet om begränsningen beror på tillkommande omständigheter som markägaren själv inte kan lastas för och inte heller har kunnat förutse. Begränsningen kan då vara att bedöma som ett sådant försvårande av pågående markanvändning som – förutsatt att den är av mera ingripande slag – berättigar till ersättning enligt 31 kap. 4 §.

Artskyddsförordningen

17. Av 8 kap. 1 § miljöbalken följer att regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela vissa slag av föreskrifter till skydd för vilt levande djurarter, däribland föreskrifter om förbud att döda, skada eller fånga djur eller att förstöra deras fortplantningsområden och viloplatser. Föreskrifter av detta slag finns i artskyddsförordningen. I 4 § i förordningen finns bestämmelser till skydd för fåglar. Paragrafen innefattade, intill utgången av september 2022, ett förbud mot att skada vissa i en bilaga till förordningen angivna fåglars (däribland tjädernas) fortplantningsområden och viloplatser.¹

¹ Paragrafens nuvarande lydelse innebär bl.a. ett förbud att avsiktligt störa vilda fåglar, särskilt under deras häcknings- och uppfödningstid.

Överträdelser av 4 § bestraffas som artskyddsbrott (se 29 kap. 2 b § miljöbalken). Enligt 14 § artskyddsförordningen får länsstyrelsen i enskilda fall ge dispens från bl.a. bestämmelserna i 4 §.

18. Artskyddsförordningens reglering kan ses som en precisering av hänsynsbestämmelserna i 2 kap. miljöbalken. Till skillnad från dessa bestämmelser innebär 4 § artskyddsförordningen ett omedelbart straffsanktionerat hinder mot att vidta vissa åtgärder. Bestämmelsen i 4 § gäller dessutom även om ett motsvarande förbud vid en proportionalitetsbedömning enligt 2 kap. 7 § miljöbalken skulle ha framstått som orimligt betungande för den enskilde. Den enskildes intresse tillgodoses i stället av den möjlighet till dispens som 14 § artskyddsförordningen ger. Till skillnad från 2 kap. 7 § miljöbalken pekar emellertid 14 § artskyddsförordningen inte ut olägenheter för den enskilde som en särskild faktor av betydelse för bedömningen av om dispens ska ges. Det utesluter visserligen inte att hänsyn tas till den enskildes intressen (jfr den proportionalitetsprincip som nämns i p. 10). Utrymmet för sådana hänsynstaganden är dock mindre än motsvarande utrymme vid en avvägning enligt 2 kap. 7 § miljöbalken.

Rätten till ersättning vid begränsningar i markanvändningen till följd av artskyddsförordningen

19. Det finns ingen särskild reglering som tillerkänner den enskilde rätt till ersättning för den begränsning av markanvändningen som artskyddsförordningens bestämmelser i sig innebär. Utgångspunkten är därför att den enskilde inte har rätt till sådan ersättning. Detta utesluter emellertid inte att det under speciella omständigheter kan finnas en rätt till ersättning enligt allmänna principer (se p. 26–32).

20. Som framgått av det föregående medför normalt inte heller ett förbud, meddelat av en myndighet enligt 12 kap. 6 § miljöbalken under hänvisning till 4 § artskyddsförordningen, att markägaren får någon rätt till ersättning med

stöd av 31 kap. 4 §. Det sammanhänger med att myndighetsbeslutet i dessa fall inte innebär någon ytterligare begränsning i rätten att nyttja marken (se p. 13). I den mån det finns en rätt till ersättning enligt allmänna principer för den begränsning som följer direkt av artskyddsförordningen (se p. 19) kan dock ersättning fastställas med tillämpning av 31 kap. 4 § (se p. 14).

Regeringsformens bestämmelser om ersättning vid ingrepp i pågående markanvändning

21. Av det som nu har sagts framgår att en markägare normalt inte har rätt till ersättning för sådana begränsningar i markanvändningen som följer av artskyddsförordningen. Vid bedömningen av om markägaren likväl kan vara berättigad till ersättning måste regeringsformens bestämmelser om egendomsskydd beaktas.

22. I 2 kap. 15 § andra stycket regeringsformen föreskrivs – såvitt nu är av intresse – att den för vilken det allmänna inskränker användningen av mark eller byggnad på ett sådant sätt att pågående markanvändning inom berörd del av fastigheten avsevärt försvåras eller att skada uppkommer som är betydande i förhållande till värdet på denna del av fastigheten ska vara tillförsäkrad ersättning enligt grunder som anges i lag. Bestämmelsen får anses i första hand rikta sig till lagstiftaren. I den utsträckning sådana lagregler som bestämmelsen föreskriver inte har införts kan emellertid den enskilde åberopa den direkt mot staten.

23. Bestämmelsen i 2 kap. 15 § andra stycket har emellertid vissa undantag. Vid inskränkningar i användningen av mark eller byggnad som sker av hälsoskydds-, miljöskydds- eller säkerhetsskäl gäller, enligt paragrafens tredje stycke, vad som följer av lag i fråga om rätt till ersättning. Vid dessa slag av inskränkningar har en markägare alltså inte någon grundlagsfäst rätt till ersättning.

24. Det är en omdiskuterad fråga om de inskränkningar i markanvändningen som artskyddsförordningen ger upphov till faller in under andra eller tredje stycket i 2 kap. 15 § (se t.ex. SOU 2013:59 s. 153 ff. och SOU 2021:51 s. 728).
25. Av förarbetena till regeringsformen framgår att lagstiftaren har avsett att inrättandet av exempelvis nationalparker, naturreservat, kulturresevat och biotopskyddsområden ska falla in under andra stycket, medan tredje stycket är avsett att tillämpas vid ingripanden som sker enligt exempelvis de bestämmelser som tidigare fanns i miljöskydds- och hälsoskyddslagarna. I förarbetena konstaterades att också ingripanden av djurskyddshänsyn är avsedda att falla in under tredje stycket. (Se prop. 2009/10:80 s. 169 f.)
26. Regleringen i 2 kap. 15 § tredje stycket regeringsformen måste också läsas mot bakgrund av de principer som bär upp miljöbalken. Miljöbalken bygger på uppfattningen att en markägare vid nyttjandet av sin mark är skyldig att utan anspråk på ersättning från det allmänna ta långtgående hänsyn för att undvika skador på miljön. Begreppet ”skador på miljön” har ansetts inbegripa även sådant som att den biologiska mångfalden utarmas eller misshushållning med natur- och energiresurser (se prop. 1997/98:45 I s. 214). I förarbetena framhölls särskilt att det inte finns någon rätt till ersättning vid myndighetsingripanden i syfte att se till att en lags aktsamhets- eller hänsynskrav följs (se a. prop. I s. 551). Det finns inget som tyder på att lagstiftaren, när 2 kap. 15 § regeringsformen något tiotal år efter miljöbalkens tillkomst fick sin nuvarande utformning, avsåg att åstadkomma någon mera påtaglig förändring i detta avseende. Tvärtom hänvisades i förarbetena till principen om förorenarens betalningsansvar, dvs. principen att den som orsakar eller kan orsaka skada eller annan olägenhet ska betala kostnaden för att förebygga eller avhjälpa skadan (se prop. 2009/10:80 s. 169).
27. Sådana begränsningar i markanvändningen som enbart utgör en följd av de allmänna hänsynsreglerna i 2 kap. miljöbalken får mot den bakgrunden anses falla utanför 2 kap. 15 § andra stycket regeringsformen. Eftersom

bestämmelserna i artskyddsförordningen utgör en precisering av de allmänna hänsynsreglerna, får också begränsningar i markanvändningen som är en följd av den förordningen anses falla utanför 2 kap. 15 § andra stycket.

Rätt till ersättning enligt allmänna principer

28. Det finns emellertid lagstiftning som medger rätt till ersättning också vid sådana rådighetsinskränkningar som faller in under 2 kap. 15 § tredje stycket.

29. I punkten 19 i rättsfallet ”Gränsälvsfiskarnas förlust” NJA 2014 s. 332 uttalas att den typen av lagstiftning bygger på tanken att ersättning ska utgå när inskränkningen är nödvändig för att uppnå det önskade resultatet men det vid en avvägning mellan, å ena sidan, det allmänna intresse som ska skyddas och, å andra sidan, inskränkningens effekter för den enskilde inte är rimligt att han eller hon ensam ska bära kostnaderna. När den lagstiftning som möjliggör en rådighetsinskränkning inte kan anses ge någon ledning i ersättningsfrågan ligger det nära till hands att motsvarande proportionalitetsbedömning i stället får göras i det enskilda fallet, med beaktande av att ersättning normalt inte utgår vid ingripanden som grundas på miljöskyddsskäl.

30. Även utan stöd i lag kan staten därför, under speciella omständigheter, åläggas att betala ersättning för skada till följd av en rådighetsinskränkning som har tillkommit genom en författning eller ett beslut som har motiverats av säkerhetsskäl eller av intresset av att skydda miljön eller människors liv eller hälsa. Det förutsätter dock – liksom vid sådana inskränkningar som omfattas av 2 kap. 15 § andra stycket regeringsformen – att inskränkningen har avsevärt försvårat pågående markanvändning. Det förutsätter dessutom att inskränkningen i det enskilda fallet är så särskilt betungande för den enskilde att det inte framstår som rimligt att han eller hon ensam får bära konsekvenserna av inskränkningen. Så kan exempelvis vara fallet om

inskränkningen medför mycket stora kostnader eller intäktsförluster för den enskilde. (Se även prop. 2009/10:80 s. 169.)

31. Vid den prövningen är det en naturlig utgångspunkt att någon ersättningsskyldighet inte aktualiseras i en situation som faller utanför 2 kap. 15 § andra stycket regeringsformen, om lagstiftaren i ett tidigare lagstiftningsärende har ansett att markägaren i just en sådan situation inte bör ha rätt till ersättning.

32. Det nu sagda innebär att en markägare normalt inte har rätt till ersättning av staten för begränsningar i markanvändningen som följer direkt av artskyddsförordningen. En sådan rätt kan emellertid föreligga under speciella omständigheter, när det inte framstår som rimligt att markägaren ensam tvingas ta de ekonomiska konsekvenserna av en i och för sig motiverad begränsning i markanvändningen. Rätten till ersättning bör då regelmässigt förutsätta, utöver att begränsningen har varit mycket betungande för den enskilde, att han eller hon har begärt men nekats dispens enligt artskyddsförordningen. Eftersom denna ersättningsrätt inte följer direkt av 31 kap. 4 § miljöbalken bör ersättningen inte överstiga markägarens faktiska skada.

Bedömningen i detta fall

Bolagets rätt till ersättning

33. Hargs Bruk har begärt ersättning av staten under åberopande av att Skogsstyrelsen den 3 oktober 2017 med stöd av 12 kap. 6 § miljöbalken meddelade ett förbud som hindrar bolaget att avverka ca 22 hektar skog och att bolaget därför enligt 31 kap. 4 § är berättigat till ersättning.

34. Det meddelade förbudet byggde på bedömningen att en avverkning av det område som förbudet avser skulle stå strid med artskyddsförordningen. Att så var fallet kom sedan att bekräftas i dispensärendet vid länsstyrelsen och har inte ifrågasatts i Högsta domstolen. Frågan om Hargs Bruk har rätt till

ersättning enligt 31 kap. 4 § miljöbalken måste därför bedömas med utgångspunkt i att bolaget redan före meddelandet av förbudet var förhindrat att genomföra avverkning på området och att Skogsstyrelsens beslut alltså inte medförde någon ytterligare begränsning i pågående markanvändning. Det är därmed fråga om en situation där en markägare normalt inte har rätt till ersättning.

35. Det sagda utesluter dock inte att Hargs Bruk likväl kan vara berättigat till ersättning enligt 31 kap. 4 § miljöbalken. En sådan ersättningsrätt bör nämligen föreligga om den begränsning av markanvändningen som bekräftades genom Skogsstyrelsens beslut var av det slag som markägaren har rätt att få ersättning av staten för. I vilken utsträckning Hargs Bruk har rätt till ersättning beror alltså i detta fall på om redan den bakomliggande begränsningen – det avverkningshinder som gäller till följd av 4 § artskydds-förordningen – är sådan som berättigar bolaget till ersättning. (Se p. 14.)

36. Som redan har konstaterats är 2 kap. 15 § andra stycket regeringsformen om ersättning vid rådighetsinskränkningar inte tillämpligt vid sådana begränsningar i markanvändningen som är en följd av artskyddsförordningen. Utgångspunkten är därför att begränsningar till följd av artskyddsförordningen ersätts enbart om det finns lagbestämmelser om detta. Sådana lagbestämmelser saknas. Av allmänna principer följer dock att ersättning, under speciella omständigheter, ändå kan utgå. (Jfr p. 19, 20 och 26–32.)

37. Det är ostridigt att bestämmelserna i artskyddsförordningen till skydd för tjädern och för dess fortplantningsområden och viloplatsar i detta fall har fått till följd att Hargs Bruk inte kan genomföra någon som helst avverkning inom ett sammanhängande område om totalt ca 22 hektar skog. Det är också ostridigt att området är avsett för skogsbruk och det har inte påståtts annat än att den aktuella skogen är mogen för avverkning. Det står klart att hindret mot avverkning medför ett avsevärt försvårande av den pågående

markanvändningen inom den berörda delen av fastigheten, dvs. den skog som är aktuell i målet.

38. För att Hargs Bruk ska ha rätt till ersättning krävs det därutöver att det vid en samlad bedömning inte framstår som rimligt att bolaget ensamt tvingas stå de ekonomiska konsekvenserna av avverkningshindret (se p. 30).

39. Vid bedömningen av om så är fallet saknar tyngden av det allmänintresse som ligger bakom begränsningen i princip betydelse. Däremot har det betydelse att Hargs Bruk i sin verksamhet är skyldigt att, utan rätt till ersättning, ta betydande miljöhänsyn. Det är upplyst att bolaget har ett sammanlagt markinnehav om mer än 20 000 hektar. Det är givet att bolaget därför måste finna sig i större kostnader eller intäktsförluster, räknat i absoluta tal, än ägare med mindre skogsinnehav för att efterleva de hänsynskrav som är uppställda i lagstiftningen. Effekterna av en viss begränsning måste också i övrigt bedömas i ljuset av verksamhetens omfattning; ett större företag har vanligen bättre förutsättningar att bära effekterna av begränsningen.

40. Mot detta ska emellertid vägas att begränsningen i detta fall helt beror på omständigheter som Hargs Bruk inte har kunnat påverka eller förutse. Till detta kommer att bolaget har begärt dispens hos länsstyrelsen och att dispensansökan har avslagits. Vad staten har påstått om att behovet av att skydda tjäderspelet på det aktuella området har uppkommit som en följd av bolagets sätt att bedriva sitt skogsbruk har inget konkret stöd i den bevisning som har lagts fram i målet.

41. Av betydelse är också att avverkningshindret avser en förhållandevis betydande areal, cirka 22 hektar, och att hindret får en i absoluta tal omfattande ekonomisk påverkan på bolaget, ostridigt motsvarande en värdeminskning på den aktuella fastigheten om drygt 2,8 miljoner kr. Avverkningshindret har därmed gett upphov till en så betydande skada att det

inte är rimligt att bolaget – trots att dess verksamhet är förhållandevis omfattande – ensamt får svara för den.

42. Omständigheterna är därmed så speciella att det finns skäl att förplikta staten att utge ersättning till Hargs Bruk. Staten har vitsordat det yrkade beloppet. Högsta domstolen saknar därför anledning att pröva ersättningens storlek.

Frågan om statsstöd

43. Staten har i Högsta domstolen gjort gällande att en utbetalning av ersättning till Hargs Bruk skulle utgöra ett statsstöd som är otillåtet enligt artikel 107 i Fördraget om Europeiska unionens funktionssätt och att Högsta domstolen därför bör inhämta ett förhandsavgörande från EU-domstolen.

44. Enligt artikel 107.1 i fördraget är, som huvudregel, stöd som ges av en medlemsstat eller med hjälp av statliga medel oförenligt med den inre marknaden, om det snedvrider eller hotar att snedvrیدا konkurrensen genom att gynna vissa företag eller viss produktion och det dessutom påverkar handeln mellan medlemsstaterna.

45. För att det ska vara fråga om statligt stöd i artikelns mening måste fyra villkor vara uppfyllda. Det ska vara fråga om en statlig åtgärd eller en åtgärd som vidtas med statliga medel. Åtgärden ska vidare kunna påverka handeln mellan medlemsstaterna. Den ska dessutom ge mottagaren en selektiv fördel. Åtgärden ska slutligen snedvrیدا eller hota att snedvrیدا konkurrensen. (Se bl.a. EU-domstolens dom den 27 januari 2022 i mål C 238/20 *Sātiņi-S SIA* p. 39.)

46. Vad dessa villkor innebär har utvecklats av Europeiska kommissionen i ett tillkännagivande om begreppet statligt stöd.² I detta sammanhang finns det

² Kommissionens tillkännagivande om begreppet statligt stöd som avses i artikel 107.1 i fördraget om Europeiska unionens funktionssätt (2016/C 262/01).

anledning att särskilt beröra vad som där sägs om villkoret rörande konkurrenssnedvridning. Enligt punkten 187 i tillkännagivandet anses ett stöd som ges av staten snedvrیدا eller hota att snedvrیدا konkurrensen om det finns en risk för att det förbättrar mottagarens konkurrensposition i förhållande till andra konkurrerande företag. Så blir fallet om staten beviljar en ekonomisk fördel till ett företag inom en avreglerad sektor där det förekommer eller skulle kunna förekomma konkurrens. Såsom framgår av punkten 189 är det inte nödvändigt att stödet hjälper det mottagande företaget att expandera och vinna nya marknadsandelar. Vad som krävs är att stödet gör det möjligt för företaget att behålla en starkare konkurrensposition än den som företaget skulle ha haft om stödet inte hade lämnats.

47. En ersättning av det särskilda slag som är aktuell i målet är avsedd att kompensera mottagaren när en viss statlig reglering får oförutsebara och särskilt betungande följder av ett slag som inte drabbar alla markägare på samma sätt. Den gör det möjligt för företaget att vidmakthålla samma konkurrensposition som det skulle ha haft om dessa effekter inte hade inträtt. En sådan ersättning medför däremot inte att företagets konkurrensposition blir starkare än vad den hade varit utan den begränsning som regleringen har inneburit. Villkoret rörande konkurrenssnedvridning i artikel 107 är därmed inte uppfyllt.

48. Vid denna bedömning saknar det betydelse om de övriga villkoren i artikel 107 är uppfyllda.

49. Det står sammantaget klart att artikel 107 i Fördraget om Europeiska unionens funktionssätt inte är tillämplig. Något förhandsavgörande från EU-domstolen behöver därför inte inhämtas.

Frågor om uppräknning av ersättningen m.m.

50. Som redan har framgått hänvisas i 31 kap. 2 § miljöbalken till bestämmelserna i 4 kap. expropriationslagen. Enligt 4 kap. 4 § andra stycket i den lagen ska ersättningen jämkas med hänsyn till sådan höjning i det allmänna prisläget som har skett efter det att fastigheten tillträdde eller övergick på den exproprierade. Bestämmelsen bör vid fastställande av ersättning enligt 31 kap. miljöbalken tillämpas på det sättet att ersättningen räknas upp med hänsyn till förändringarna i konsumentprisindex efter den aktuella värdetidpunkten.

51. Hargs Bruk har yrkat ersättning under åberopande av 31 kap. 4 § miljöbalken och expropriationslagens regler. Vid mark- och miljödomstolen yrkade bolaget också att ersättningen skulle räknas upp enligt 4 kap. 4 § andra stycket expropriationslagen. Staten ifrågasatte inte att en sådan uppräknning skulle ske.

52. En uppräknning enligt 4 kap. 4 § andra stycket expropriationslagen kan göras endast om den ersättningsberättigade yrkar det. Uppräknning kan ske även för tiden efter avgörandet i första instans men det krävs då att det i den instansen har framställts ett yrkande om uppräknning. (Se NJA 1980 s. 478, NJA 1985 s. 355 och NJA 1991 s. 655.)

53. Enligt mark- och miljödomstolens dom ska den fastställda ersättningen, 3 392 000 kr, räknas upp med konsumentprisindex till dagen för den domstolens dom. Mark- och miljööverdomstolen har inte beslutat om någon uppräknning för tiden därefter, något som är naturligt med hänsyn till att Hargs Bruk inte, såvitt handlingarna utvisar, framställde något yrkande om uppräknning i Mark- och miljööverdomstolen.

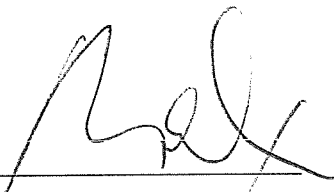
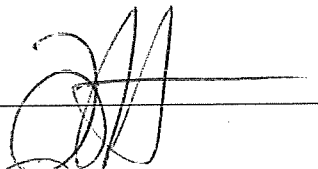

54. Eftersom ett yrkande har framställts i Högsta domstolen finns det förutsättningar att förordna om ytterligare uppräknning. Något yrkande om

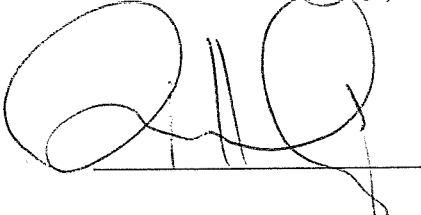
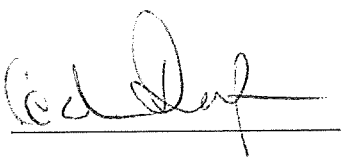
uppräknning framställdes dock inte i Mark- och miljööverdomstolen.
Ytterligare uppräknning ska därför ske enbart för tiden mellan Mark- och miljööverdomstolens och Högsta domstolens domar.

55. I målet råder inte tvist om den ränta som Hargs Bruk har yrkat.

Rättegångskostnader

56. Vid denna utgång ska staten ersätta Hargs Bruk för rättegångskostnader.
Det yrkade beloppet är skäligt.

I avgörandet har deltagit justitieråden Anders Eka, Johnny Herre, Sten Andersson (referent), Petter Asp och Cecilia Renfors
Föredragande har varit justitiesekreteraren Anna Eberstål

SVEA HOVRÄTT
Mark- och miljööverdomstolen
060108

DOM
2021-12-22
Stockholm

Mål nr
M 7888-19

Sid 1 (12)

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Nacka tingsrätts, mark- och miljödomstolen, dom 2019-07-04 i mål nr M 5949-18, se bilaga A

PARTER

Klagande

Staten genom Kammarkollegiet
Box 2218
103 15 Stockholm

Motpart

Hargs Bruk Aktiebolag, 556163-4162
Harg 401
742 95 Hargshamn

Ombud: Advokat Nils Larsson
Nordström Advokater AB
Box 1022
751 40 Uppsala

SAKEN

Ersättning på grund av avverkningsförbud inom fastigheten Malsättra 5:1 i Östhammars kommun

MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLENS DOMSLUT

1. Mark- och miljööverdomstolen ändrar mark- och miljödomstolens dom endast på så sätt att uppräkningsindex med konsumentprisindex (KPI) och beräkning av ränta enligt 5 § räntelagen ska ske från den 26 januari 2018.
2. Staten ska ersätta Hargs Bruk Aktiebolag för dess rättegångskostnader i Mark- och miljööverdomstolen med 216 910 kr, varav 194 410 kr avser ombudsarvode och 22 500 kr avser utlägg. På beloppet ska staten betala ränta enligt 6 § räntelagen från denna dag till dess betalning sker.

Dok.Id 1735781

Postadress
Box 2290
103 17 Stockholm

Besöksadress
Birger Jarls Torg 16

Telefon
08-561 670 00
08-561 675 50

E-post: svea.hovratt@dom.se
www.svea.se

Telefax

Expeditionstid
måndag – fredag
09:00–16:30

BAKGRUND

Hargs Bruk Aktiefbolag (Hargs Bruk) äger fastigheten Malsättra 5:1 i Östhammars kommun. Fastigheten omfattar ca 2 326 hektar.

Hargs Bruk anmälde i maj 2015 en planerad föryngringsavverkning till Skogsstyrelsen omfattande 17,4 hektar. I ett beslut den 3 oktober 2017 förbjöd Skogsstyrelsen vid vite all avverkning inom det anmälda området. Som skäl för beslutet angav Skogsstyrelsen att avverkning var förbjuden enligt 4 § artskyddsförordningen eftersom avverkning riskerade att skada eller förstöra tjädrars fortplantningsområden eller viloplatsar. Det angavs vidare att beslutet gällde omedelbart, även om det överklagades, men att det däremot inte skulle gälla om länsstyrelsen lämnade dispens från artskyddsbestämmelserna för åtgärden.

Hargs Bruk överklagade beslutet till mark- och miljödomstolen som i dom den 4 januari 2018 (mål nr M 4634-17) avslag överklagandet. Domen fick laga kraft. Länsstyrelsen i Uppsala län beslutade den 27 augusti 2018 att avslå Hargs Bruks ansökan om dispens enligt 14 § artskyddsförordningen. Även det beslutet fick laga kraft.

Därefter stämde Hargs Bruk staten genom Kammarkollegiet med ett yrkande om ersättning för det intrång som bolaget ansåg att Skogsstyrelsens beslut innebar i bolagets verksamhet. I den nu överklagade domen biföll mark- och miljödomstolen bolagets talan och förpliktade staten att ersätta bolaget med 3 392 000 kr.

Mark- och miljööverdomstolen har denna dag meddelat dom även i mål nr M 7293-20 och M 7824-20 i frågor som rör ersättning efter förbud respektive föreläggande i samband med avverkning.

YRKANDEN I MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLEN

Staten genom Kammarkollegiet (Kammarkollegiet) har yrkat att Mark- och miljööverdomstolen med ändring av mark- och miljödomstolens dom ska ogilla Hargs

Bruks talan samt befria staten från skyldigheten att betala bolagets rättegångskostnader i mark- och miljödomstolen. För det fall att domstolen skulle finna att ersättning ska utgå har Kammarkollegiet vitsordat det yrkade beloppet som skäligt i och för sig. Vidare har Kammarkollegiet vitsordat att beloppet räknas upp med konsumentprisindex (KPI) och att ränta utgår enligt det beräkningssätt som framgår av tingsrättens dom, dock med den ändringen att värdetidpunkten för uppräkningsindex med KPI och för beräkning av ränta enligt 5 § räntelagen ska bestämmas till den 26 januari 2018 då Skogsstyrelsens beslut fick laga kraft.

Hargs Bruk har bestritt ändring.

Parterna har begärt ersättning för sina rättegångskostnader i Mark- och miljööverdomstolen.

UTREDNINGEN OCH PARTERNAS UTVECKLING AV TALAN I MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLEN

Mark- och miljööverdomstolen har hållit huvudförhandling i målet. Parterna har åberopat samma bevisning som i mark- och miljödomstolen med den ändringen att Hargs Bruk har frånfallit sitt åberopande av uppspelning av förhöret med Jens Agensjö.

Ljud- och bildupptagningen av förhöret i mark- och miljödomstolen med Dan Glöde har spelats upp.

Parterna har i allt väsentligt åberopat samma grunder och omständigheter som i mark- och miljödomstolen.

Kammarkollegiet har dock här frånfallit invändningen om att det inneslutna området om ca 5 hektar inte ska räknas med i det område som påverkas av förbudet. Vidare har Kammarkollegiet tillagt följande. Det är inte fråga om ett totalt avverkningsförbud eftersom det är avhängigt av om tjädrarna finns kvar i området. Om tjädrarna lämnar området finns det inget som hindrar bolaget från att lämna in en ny anmälan om

avverkning och Skogsstyrelsen kan då fatta ett nytt beslut med ändrade försiktighetsmått, eller inga försiktighetsmått alls. Vidare avser förbudet mot avverkning endast ca 0,7 procent av fastighetens totala area. Inskränkningen är sådan att den får tålas.

Hargs Bruk har invänt att rätten till ersättning inte ska påverkas av att tjädrarna i framtiden skulle kunna lämna området. Bolaget har vidare ansett att det saknar betydelse hur ingripande avverkningsförbudet är i förhållande till fastighetens totala yta utan att det är intrånget i berörd del av fastigheten som ska beaktas vid bedömningen av den s.k. toleransgränsen.

MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLENS DOMSKÅL

Kan ett beslut som grundas på artskyddsförordningen ge rätt till ersättning?

Kammarkollegiet har i sitt överklagande invänt bl.a. att ersättning inte kan utgå till bolaget eftersom det enligt de allmänna hänsynsreglerna i 2 kap. miljöbalken, vilka preciseras genom artskyddsförordningen, även utan Skogsstyrelsens beslut, skulle vara förbjudet att avverka skogsområdet. Det är därmed enligt Kammarkollegiet inte fråga om en inskränkning i den pågående markanvändningen eftersom en förutsättning för ersättning är att markanvändningen är lagenlig.

Rätten till ersättning vid inskränkningar i markanvändning pga. beslut enligt miljöbalken regleras i 31 kap. miljöbalken. I förevarande fall har Skogsstyrelsen med stöd av 12 kap. 6 § fjärde stycket miljöbalken och artskyddsförordningen förbjudit en anmäld avverkning. Enligt 31 kap. 4 § första stycket 7 miljöbalken kan ersättning utgå till fastighetsägaren vid förelägganden och förbud enligt 12 kap. 6 § fjärde stycket. Som förutsättning gäller att det är fråga om ett avsevärt försvårande av pågående markanvändning inom berörd del av fastigheten.

Någon uttrycklig bestämmelse om ersättning som gäller om markägaren har nekats en dispens från ett förbud enligt artskyddsförordningen finns inte. Artskyddsförordningen genomför EU:s art- och habitatdirektiv och fågeldirektiv (Rådets direktiv 92/43/EEG av den 21 maj 1992 om bevarande av livsmiljöer samt vilda djur och växter och Rådets

direktiv 79/409/EEG av den 2 april 1979 om bevarande av vilda fåglar) i svensk rätt. Genomförandet har alltså skett i förordningsform och det saknas förarbeten med överväganden i frågan om rätt till ersättning vid inskränkningar pga. artskyddsförordningen. Direktiven saknar ersättningsregler. I artikel 17 i EU-stadgan finns en reglering om ersättning vid inskränkningar i egendomsskyddet.

En utgångspunkt i miljöbalken är att en verksamhetsutövare ska följa de allmänna hänsynsreglerna i 2 kap. miljöbalken även utan ingripande från myndigheterna. Denne ska alltså bl.a. ha den kunskap som krävs samt utföra de skyddsåtgärder, iaktta de begränsningar och vidta de försiktighetsmått som behövs för att förebygga, hindra eller motverka skador eller olägenheter för människors hälsa eller miljön. Artskyddsförordningens regler har i praxis betraktats som en precisering av de allmänna hänsynsreglerna när det gäller skydd av arter (MÖD 2013:13) och på motsvarande sätt anses gälla att även artskyddsförordningens regler ska följas utan något påtalande från myndigheterna. En konsekvens av att en verksamhetsutövare anses vara skyldig att själv iaktta hänsynsreglerna anges i förarbetena till miljöbalken vara att ett föreläggande eller förbud som syftar till att dessa regler följs, inte kan innebära ett ingrepp i pågående markanvändning och därmed inte ge rätt till ersättning, eftersom endast ingrepp i lagenlig användning kan berättiga till ersättning (se prop. 1997/98:45 del 1 s. 551).

Rätten till ersättning vid ingrepp från det allmänna sidan är grundlagsreglerad i 2 kap. 15 § regeringsformen (RF). Enligt första stycket gäller att vars och ens egendom är tryggad och att ingen ska behöva tåla att det allmänna inskränker användningen av mark eller byggnad utom när det krävs för att tillgodose angelägna allmänna intressen. I andra stycket anges att ersättning tillförsäkras den för vilken det allmänna inskränker användningen av mark eller byggnad på sådant sätt att pågående markanvändning inom berörd del av fastigheten avsevärt försvåras. Av det tredje stycket framgår att för sådana inskränkningar som sker av hälsoskydds-, miljöskydds-, eller säkerhetsskäl gäller det som följer av lag i fråga om rätt till ersättning.

Det tredje stycket infördes i samband med ändringar i regeringsformen som trädde ikraft den 1 januari 2011. Enligt den tidigare miljöskyddslagen (1969:387) fanns ingen

rätt till ersättning och bestämmelsen i tredje stycket ansågs innebära en kodifiering av gällande rätt. En ersättningsrätt fanns dock i naturvårdslagen (1964:822), t.ex. vid beslut om naturreservat, och sådana bestämmelser fördes över till miljöbalken med stöd i grundlagens bestämmelse i nuvarande 2 kap. 15 § andra stycket RF (se prop. 2009/10:80 s. 170 och SOU 2021:51 s. 728 f. med hänvisningar). Även om gränsen mellan miljöskyddsskäl och naturvårdsskäl kan vara svår att dra, anser Mark- och miljööverdomstolen i och för sig att övervägande skäl talar för att undantaget i 2 kap. 15 § tredje stycket RF inte omfattar inskränkningar som sker av naturvårdsskäl, och att ett beslut grundat på artskyddsförordningen typiskt sett är betingat av naturvårdsskäl. Detta ställningstagande har dock ingen omedelbar betydelse för bedömningen av Kammarkollegiets invändning om att endast inskränkning i lagenlig verksamhet kan ge rätt till ersättning, eftersom invändningen kan göras gällande inte bara i förhållande till 31 kap. 4 § miljöbalken utan också i förhållande till den, i nu relevanta delar, likalydande grundlagsregleringen.

Frågan om hur långt kravet på lagenlighet för ersättning sträcker sig är omdiskuterad. (Se prop. 1997/98:45 del 2 s. 551, SOU 2013:59 s. 66 ff. och SOU 2021:51 s. 743 ff. med hänvisningar). Vad som särskilt uppmärksammats är hur lagenlighetskravet förhåller sig till situationen att en från början lagenlig verksamhet kommer i konflikt med en senare tillkommen reglering eller till situationen att senare inträffade omständigheter gör att en pågående markanvändning kommer i konflikt med en gällande reglering. Lagrådet anförde i sitt yttrande över miljöbalksförslaget bl.a. att den omständigheten att en redan från början olaglig verksamhet inte bör kunna grunda ersättningsrätt inte synes kunna ge tillfredsställande vägledning i en situation när markanvändningen inte stred mot någon norm när den påbörjades men en senare tillkommen reglering medför att markanvändningen blir olaglig (se prop. 1997/98:45 del 2 s. 514). I förarbetena till det nämnda undantaget till den grundlagsskyddade rätten till ersättning i 2 kap. 15 § tredje stycket RF (prop. 2009/10:80 s. 169 f.) sägs bl.a. följande.

Det kan emellertid framhållas att det finns situationer där det inte framstår som rimligt att den enskilde ensam får bära hela den ekonomiska bördan vid rådhetsinskränkningar som sker av hälsoskydds-, miljöskydds- eller säkerhetsskäl. Frågan aktualiseras vid

ingripanden som beror på omständigheter helt utanför den enskildes kontroll och som drabbar den enskilda mycket hårt. I sådana situationer skulle en avvägning mellan de allmänna och enskilda intressena kunna leda till bedömningen att den enskilde bör få ersättning.

I rättsfallet NJA 2014 s. 332 hänvisar Högsta domstolen till 2 kap. 18 § andra stycket (nuvarande 2 kap. 15 § andra stycket) RF och den allmänna rättsgrundsatsen om rätt till ersättning vid rådhetsinskränkningar i vissa fall som bestämmelsen ger uttryck för. Domstolen anför att inskränkningar av bl.a. miljöskyddsskäl som regel inte ger rätt till ersättning men att ersättning kan utgå om inskränkningen beror på omständigheter som ligger utanför den enskildes kontroll och drabbar denne särskilt hårt. Det förutsätter dock, enligt Högsta domstolen, att pågående markanvändning avsevärt försvåras eller att en betydande skada uppkommer för markägaren.

Det finns enligt Mark- och miljööverdomstolen inte någon anledning till att ett motsvarande resonemang inte skulle kunna avse också inskränkningar som sker av naturvårdsskäl med stöd av artskyddsförordningen.

Frågan om rätten till ersättning vid rådhetsinskränkningar med stöd av artskyddsförordningen har behandlats av ett par statliga utredningar. Utredningen om ersättning vid rådhetsinskränkningar konstaterade att möjligheten att i vissa fall erhålla ersättning borde övervägas (SOU 2013:59 s. 153 f.). Artskyddsutredningen lämnade i juni 2021 ett sådant förslag men konstaterade också att det med stor sannolikhet finns beslut till följd av artskyddsbestämmelserna som redan i dag bör kunna medföra rätt till ersättning, med stöd av 2 kap. 15 § andra stycket RF. Det gäller beslut som i praktiken motsvarar ett områdesskydd, i den mån beslutet inskränker förfoganderätten på ett sätt som innebär ett avsevärt försvårande av pågående markanvändning (SOU 2021:51 s. 735 f. och 1177 ff.).

Med stöd av ovannämnda förarbetsuttalanden och Högsta domstolens avgörande anser domstolen att ersättningskyldighet, trots lagenlighetskravet, bör kunna föreligga när ett beslut enligt 12 kap. 6 § fjärde stycket miljöbalken grundar sig på de allmänna hänsynsreglerna eller på artskyddsförordningen, om omständigheterna som ligger till

grund för beslutet ligger utanför den enskildes kontroll och beslutet drabbar denne särskilt hårt, t.ex. genom en betydande skada.

Att en fastighetsägare behöver förhålla sig till hänsynsreglerna och artskyddsförordningen även utan att en myndighet med stöd av dessa regler har fattat beslut om förbud eller liknande medför alltså inte i sig hinder mot att ersättning utgår. Till omständigheter som ligger utanför den enskildes kontroll bör i detta sammanhang kunna räknas att det införs ett skydd för arter som redan finns i ett skogsbruksområde och som påverkar det pågående skogsbruket eller att fridlysta växter och djur etablerar sig i ett område där skogsbruk bedrivs. På vilket sätt och i vilken omfattning markanvändningen påverkas av ett beslut får bedömas i det enskilda fallet liksom vilken utredning som krävs för bedömningen. I kravet på att markanvändningen avsevärt ska försvåras för att ersättning ska utgå enligt 2 kap. 15 § RF och 31 kap. 4 § miljöbalken, får anses ligga att en verksamhet utan rätt till ersättning har att beakta hänsynsreglerna med fridlysningsbestämmelserna upp till en viss nivå.

Mark- och miljööverdomstolen anser alltså att ett beslut som innebär, eller fastställer, inskränkningar i den pågående markanvändningen kan ge rätt till ersättning också om beslutet grundas på fridlysningsbestämmelser i artskyddsförordningen och inte innebär annat än vad som direkt kan anses följa av dessa bestämmelser.

Har Hargs Bruk rätt till ersättning på grund av avverkningsförbudet?

Mark- och miljööverdomstolen konstaterar att det i aktuellt fall är fråga om ett avverkningsförbud på ett område där den pågående markanvändningen ostridigt utgörs av skogsbruk. Beslutet om avverkningsförbud avser hela det anmälda området om 17,4 hektar. Parterna är dock numera överens om att markanvändningen inskränks också i ett ca 5 hektar stort område som innesluts av det område som förbudet avser och att beslutet således ska anses avse ett område om ca 22 hektar.

Det är inte närmare känt för domstolen hur länge tjädrar har funnits i området men med hänsyn tagen till att omsättningstiden i skogsbruk är lång och att det är fråga om avverkningsfärdig skog kan det antas att skogsbruk bedrevs på fastigheten när

artskyddsregleringen trädde i kraft. För det fall att tjädrar fanns i området redan då har skyddet i artskyddsförordningen inneburit en sådan tillkommande reglering som får anses ligga utanför den enskildes kontroll. Om tjädrarna har etablerat sig i området först senare kan det antas att detta skett utan en direkt inverkan av fastighetsägaren. Skogsstyrelsens beslut får alltså, oavsett tidpunkten för tjädrarnas etablering, anses vara grundat på omständigheter som ligger utanför fastighetsägarens kontroll.

Beslutet innebär att planerad avverkning på ett relativt stort avverkningsområde helt förhindras och den ekonomiska skadan för Hargs bruk uppgår ostridigt till miljonbelopp. Intrånget får därmed, för den verksamhet som Hargs Bruk bedriver, som utgångspunkt anses vara av sådan storlek att den pågående markanvändningen avsevärt försvåras och således gå utöver vad Hargs Bruk har att tåla enligt hänsynsreglerna med fridlysningsbestämmelserna utan rätt till ersättning.

Kammarkollegiet har dock invänt att det endast är en liten del av fastigheten som påverkas av förbudet. Som nämnts ska intrånget sättas i relation till den berörda delen av en fastighet och inte till fastigheten som sådan. Med berörd del av fastigheten avses emellertid det område som är aktuellt för åtgärder. När det gäller skogsbruk har detta bedömts vara ett skogsbestånd eller flera mindre bestånd som avses bli behandlade med samma åtgärd samtidigt. Detta innebär att även om ett intrång endast berör en liten del av fastigheten kan intrånget vara av betydelse, eftersom det är inverkan på bruket av just detta område som ska bedömas. Beståndsindelningen får ske enligt fackmannamässiga grunder (se SOU 2021: 51 s. 1153, Bengtsson, Speciell fastighetsrätt, JUNO upplaga 12, s. 252 f., Bostadsutskottets betänkande BoU1986/87:1 s. 147 ff., prop. 1997/98:45 I s. 554 ff.). Det är alltså inte relevant att i detta sammanhang relatera det aktuella skogsbeståndet till fastighetens storlek. Kammarkollegiet har inte heller invänt mot att avverkningsområdet har bestämts på ett fackmannamässigt sätt.

Kammarkollegiet har emellertid invänt att det inte är fråga om ett totalt avverkningsförbud eftersom förbudet endast gäller så länge som tjädrarna finns kvar i området.

Utgångspunkten vid bedömningen av om ersättning ska utgå bör vara de befintliga förhållandena, om det inte finns särskilda skäl att anta att dessa kommer att förändras inom en rimlig tid. Kan det förutses att en inskränkning endast kommer att gälla under en kortare tid, bör det kunna leda till bedömningen att den pågående markanvändningen ändå inte avsevärt försvåras. Av vad som framkommit har ett fortplantningsområde för tjädrar funnits i området under flera år och det finns inte något särskilt som talar för att de kommer att överge området. Det finns således inte anledning att neka ersättning av detta skäl.

Slutsatser

Mot bakgrund av ovanstående får, genom beslutet, den pågående markanvändningen på den berörda delen av den aktuella fastigheten anses ha försvårats avsevärt. Hargs Bruk har därför rätt till ersättning för det intrång som beslutet medför. Det yrkade beloppet har vitsordats av Kammarkollegiet. Mark- och miljööverdomstolen har således inte anledning att närmare överväga beloppets storlek utan staten ska förpliktas att betala det yrkade beloppet.

Värdetidpunkt

Enligt 31 kap. 2 § miljöbalken ska bestämmelserna i expropriationslagen (1972:719) tillämpas i den mån balken inte innehåller avvikande bestämmelser. I 4 kap. 4 § expropriationslagen anges bl.a. att hänsyn inte ska tas till sådana ändringar i fastighetens värde som uppkommer efter att fastigheten har tillträtts. Bestämmelsen utgör ett undantag från en underförstådd huvudregel, att värderingen ska hänföras till förhållandena vid den tidpunkt då expropriationsmålet slutligt avgörs (prop. 1971:122 s. 174 och 177). Såvitt gäller intrångsersättning innebär detta att värdetidpunkten ska bestämmas till den tidpunkt intrånget rent faktiskt inträffar, vilket anses vara när beslutet får laga kraft (NJA 2010 s. 255). När det som i detta fall är fråga om ett beslut som gäller utan hinder av att det överklagas skulle i och för sig intrånget kunna anses inträffa redan när beslutet fattas. I praktiken torde dock konsekvenserna av det intermistiska förordnandet vara begränsade i en situation som denna. Det finns därför inte skäl att frånga huvudregeln om att värdetidpunkten ska bestämmas till den tidpunkt då

beslutet fick laga kraft. Detta innebär att värdetidpunkten ska bestämmas till den 26 januari 2018. Den beslutade ersättningen ska alltså räknas upp med KPI från den dagen. Värdetidpunkten har även betydelse för räntans beräkning. Ränta enligt 5 § räntelagen ska därför utgå från den 26 januari 2018. Mark- och miljödomstolens dom ska ändras i enlighet med detta. I övrigt ska domen stå fast.

Rättegångskostnader i Mark- och miljööverdomstolen

Vid denna utgång, när Hargs Bruk i allt väsentligt är vinnande part, ska staten utge ersättning för bolagets rättegångskostnader i Mark- och miljööverdomstolen. Hargs Bruk har yrkat ersättning med 239 035 kr, varav 194 410 kr avser ombudsarvode och 44 625 kr avser kostnaden för anlitaandet av värderingsmannen Jens Agensjö.

Ersättning för rättegångskostnad ska enligt 18 kap. 8 § rättegångsbalken fullt motsvara kostnaden för rättegångens förberedande och talans utförande jämte arvode till ombud eller biträde, såvitt kostnaden skäligen varit påkallad för tillvaratagande av partens rätt. Mark- och miljööverdomstolen anser att den yrkade ersättningen för ombudsarvode ligger inom ramen för vad som är skäligt. Mark- och miljööverdomstolen har då särskilt beaktat att staten först vid huvudförhandlingen har vitsordat Hargs Bruks värdering och vissa andra omständigheter, varför målet fram till dess har varit mer omfattande.

Statens processföring har även motiverat att Hargs Bruk har inhämtat ett kompletterande yttrande från Jens Agensjö och också åberopat ett kompletterande förhör med honom, vilket får antas ha medfört viss förberedelse- och inställelsetid. Mark- och miljööverdomstolen anser trots detta att Jens Agensjös arvode är omotiverat högt och att Hargs Bruk i denna del får anses skäligen tillgodosedd med 22 500 kr, vilket motsvarar 15 timmars nedlagd tid.

HUR MAN ÖVERKLAGAR, se bilaga B
Överklagande senast 2022-01-19

I avgörandet har deltagit hovrättsrådet Fredrik Ludwigs, tekniska rådet Mikael Schultz, hovrättsrådet Katarina Berglund Siegbahn, referent, och tf. hovrättsassessorn Mathias Gunnervald.

Föredragande har varit Erica Ehne.

NACKA TINGSRÄTT
Mark- och miljödomstolen

DOM
2019-07-04
meddelad i
Nacka

PARTER

Kärande

Hargs Bruk AB, org. nr. 556163-4162
Harg
742 95 Hargshamn

Ombud: Advokaterna Nils Larsson och Elin Skeppstedt
Nordström Advokater AB
Box 1022
751 40 Uppsala

Svarande

Staten genom Kammarkollegiet
Box 2218
103 15 Stockholm

Ombud: Advokatfiskalen Eva Åkerlund
Adress som ovan

SAKEN

Intrångsersättning inom fastigheten Östhammar Malsättra 5:1

DOMSLUT

1. Staten ska till Hargs Bruk AB utge ett belopp om 3 392 000 kr, uppräknat med konsumentprisindex från den 3 oktober 2017 till dagen för denna dom, jämte ränta på det indexuppräknade beloppet enligt 5 § räntelagen (1975:635) från den 3 oktober 2017 till dess betalning sker, dock längst till dagen för denna dom, samt ränta enligt 6 § räntelagen från en månad från dagen för denna dom till dess betalning sker.
2. Staten ska ersätta Hargs Bruk AB för dess rättegångskostnader med ett belopp om 279 972 kr, varav 239 472 kr utgör ombudsarvode, jämte ränta enligt 6 § räntelagen från dagen för denna dom till dess betalning sker.

Dok.Id 593924

Postadress
Box 69
131 07 Nacka

Besöksadress
Sicklastråket 1

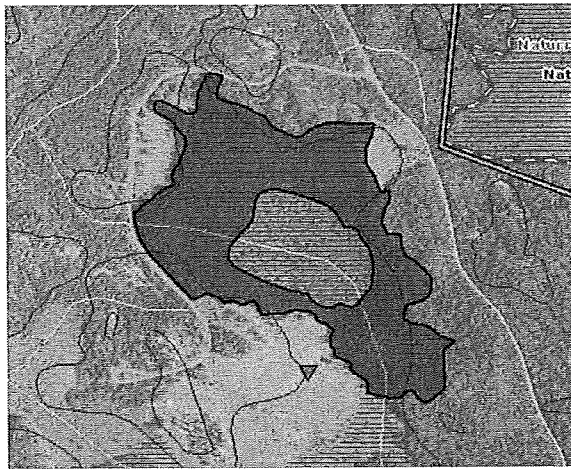
Telefon
08-561 656 40
E-post: mmd.nacka.avdelning4@dom.se
www.nackatingsratt.domstol.se

Expeditionstid
måndag – fredag
08:00–16:30

BAKGRUND

Hargs Bruk AB (bolaget) anmälde i maj 2015 en planerad föryngringsavverkning till Skogsstyrelsen. Anmälan avsåg ett område om 17,4 hektar i en tallmyr (Bredmossen) med omgivande laggkärr på den av bolaget ägda fastigheten Östhammar Malsättra 5:1.

Skogsstyrelsen beslutade den 3 oktober 2017, vid vite om 1 500 000 kr, att med stöd av 12 kap. 6 § miljöbalken förbjuda all form av avverkning inom det anmälda området. Som skäl för beslutet uppgav Skogsstyrelsen att föryngringsavverkning enligt anmälan är förbjuden enligt 4 § artskyddsförordningen (2007:845) eftersom den skulle innebära att tjädernas fortplantningsområden eller viloplatser kan skadas eller förstöras, och att åtgärden därmed riskerar att skada eller omintetgöra naturvärden.

Figur 1 utvisande område för anmälan/förbud (skuggat område), bilaga till Skogsstyrelsens beslut.

Av Skogsstyrelsens beslut framgår att förbudet inte gäller om länsstyrelsen lämnat dispens enligt artskyddsförordningen för åtgärden, och att beslutet gäller omedelbart även om det överklagas.

Bolaget överklagade beslutet till Växjö tingsrätt, mark- och miljödomstolen, som i dom den 4 januari 2018 (mål nr M 4634-17) avslag överklagandet. Länsstyrelsen i Uppsala län (länsstyrelsen) beslutade den 27 augusti 2018 att avslå bolagets

ansökan om dispens enligt 14 § artskyddsförordningen. Bolaget överklagade inte länsstyrelsens beslut, som har vunnit laga kraft.

YRKANDEN OCH INSTÄLLNING

Bolaget har yrkat att staten förpliktas att till bolaget betala ett belopp om 3 593 850 kr, och att 3 392 000 kr av det yrkade beloppet uppräknas med konsumentprisindex från den 3 oktober 2017 till dagen för dom. Vidare har bolaget yrkat ränta enligt 5 § räntelagen på det indexuppräknade beloppet från den 3 oktober 2017 till dagen för dom, samt dröjsmålsränta enligt 6 § räntelagen från en månad från dagen för dom till dess betalning sker. På återstående belopp om 201 850 kr har bolaget yrkat ränta enligt 5 § räntelagen från dagen för stämning till dagen för dom, samt dröjsmålsränta enligt 6 § räntelagen från en månad från dagen för dom till dess betalning sker. Bolaget har yrkat ersättning för sina rättegångskostnader.

Staten har bestritt käromålet och inte vitsordat något belopp eller grunden för yrkad ränta såsom skäligt i och för sig. Statens inställning är att vardera parten ska stå sina egna rättegångskostnader.

GRUNDER

Bolaget

Skogsstyrelsens beslut den 3 oktober 2017 har helt hindrat bolaget från att avverka skog inom dels området för beslutet (17,4 hektar), dels, på grund av inlåsnings-effekter, ytterligare 5 hektar.

Statens beslut, som består av statens genom Skogsstyrelsen beslut och statens genom länsstyrelsen beslut, har avsevärt försvårat pågående markanvändning för angivna områden och därmed åsamkat bolaget skada uppgående till yrkat belopp. Bolaget har på grund av statens beslut också åsamkats kostnader. Staten är skyldig att ersätta bolaget dess skada enligt 31 kap. miljöbalken.

Skadan som bolaget har drabbats av genom statens beslut är större än vad fastighetsägare ska tåla. Ersättningsrätt föreligger för bolaget även enligt 2 kap. 15 § regeringsformen och allmänna rättsgrundsatser då bolaget genom statens beslut förbjudits avverka inom den pågående markanvändningen som är skogsbruk.

Yrkat belopp består av dels skadan av intrånget uppgående till 3 392 000 kr, dels ersättning för kostnader som statens beslut orsakat bolaget i ärendet inför myndigheterna och Växjö tingsrätt, mark- och miljödomstolen, med 201 850 kr.

Beslutet har gällt omedelbart med en möjlighet för bolaget att få förbudet undanröjt genom en dispens. Någon sådan dispens har inte lämnats eftersom bolaget fick avslag på sin dispensansökan. Skogsstyrelsens beslut om förbud att avverka har därmed kommit att gälla mot bolaget från den dag beslutet fattades och för framtiden. Värdetidpunkten, dvs. den tidpunkt till vilken uppskattningen av intrångsskadan ska hänföras, är dagen för Skogsstyrelsens beslut, den 3 oktober 2017, eftersom beslutet innehöll ett förordnande om att beslutet gäller omedelbart, även om det inte har vunnit laga kraft.

Den yrkade räntan och indexuppräknings på yrkad intrångsersättning grundar sig på bestämmelserna i expropriationslagen (1972:719). Enligt 6 kap. 16 § expropriationslagen ska från värdetidpunkten utgå ränta enligt 5 § räntelagen fram till en månad efter dom varefter ränta ska utgå enligt 6 § räntelagen tills betalning sker. Den yrkade räntan på yrkad kostnadsersättning grundar sig på samma lagregel men utgångspunkten för ränta är dag för stämning.

Staten

Bolaget har inte drabbats av skada. Någon rätt till ersättning finns inte vid myndighetsingripanden i syfte att se till att en lags aktsamhets- eller hänsynskrav följs. När myndigheter beslutar att förbjuda en verksamhet eller åtgärd med stöd av sådana bestämmelser, eller att inte lämna dispens enligt artskyddsförordningen, utlöses ingen ersättningsrätt.

En markägare får anses berättigad att nyttja marken bara så långt som hänsynsreglerna medger. Avverkning i det aktuella området skulle innebära att tjäderns fortplantningsområde eller viloplats kan skadas eller förstöras, vilket är förbjudet enligt 4 § artskyddsförordningen. Pågående markanvändning inom området kan därmed, utifrån bestämmelserna i 2 kap. miljöbalken och artskyddsförordningen, inte innefatta avverkning. Pågående markanvändning försvåras därför inte genom Skogsstyrelsens beslut. Skogsstyrelsens beslut har således inte inneburit intrång i pågående markanvändning.

Den anmälda avverkningen är inte att betrakta som pågående markanvändning även av det skälet att den inte är genomförbar då avverkningsområdet saknar erforderliga vägar.

Skogsstyrelsens beslut om förbud mot avverkning omfattar 17,4 hektar. Bolaget har även yrkat intrångsersättning avseende ytterligare 5 hektar. Skogsstyrelsens beslut om förbud omfattar dock inte dessa 5 hektar, varför området inte heller är föremål för prövning i målet.

BEVISNING

Bolaget har åberopat skriftlig bevisning och förhör med **Dan Glöde**, bolagets verkställande direktör, samt förhör med och sakkunnigutlåtande upprättat av **Jens Agensjö**. Staten har inte åberopat någon bevisning.

DOMSKÄL

Utgångspunkter för domstolens prövning

Mark- och miljödomstolen ska i målet pröva om Skogsstyrelsens beslut om förbud mot att genomföra avverkning inom i beslutet angivet område medför att bolaget har rätt till ersättning för den skada det har drabbats av till följd av detta.

Rätten till ersättning vid ingrepp från det allmänna sidan är grundlagsskyddad genom regleringen i 2 kap 15 § regeringsformen. Av bestämmelsen följer att vars och ens egendom är tryggad och att ingen ska behöva tåla att det allmänna inskränker användningen av mark eller byggnad utom när det krävs för att tillgodose angelägna allmänna intressen. Om det allmänna inskränker användningen av mark eller byggnad på ett sådant sätt att pågående markanvändning inom berörd del av fastigheten avsevärt försvåras, ska den enskilde vara tillförsäkrad ersättning. När det gäller inskränkningar i användningen av mark eller byggnad som sker av hälsoskydds-, miljöskydds- eller säkerhetsskäl, gäller i fråga om rätt till ersättning vad som följer av lag.

Fastighetsägare har rätt till ersättning för inskränkningar i användningen av mark som sker av miljöskyddsskäl i den utsträckning som anges i 31 kap. 4 § miljöbalken. Enligt p. 7 i bestämmelsen föreligger rätt till ersättning på grund av beslut om förbud som har meddelats med stöd av 12 kap. 6 § fjärde stycket miljöbalken och som innebär att pågående markanvändning inom berörd del av en fastighet avsevärt försvåras.

Staten har i målet invänt att rätt till ersättning inte föreligger eftersom den aktuella avverkningen inte är att betrakta som pågående markanvändning, då den dels inte varit möjlig att genomföra eftersom området saknar erforderliga vägar, dels är i strid med artskyddsförordningen och de allmänna hänsynsreglerna i miljöbalken, och därför inte är laglig.

Mark- och miljödomstolen tar inledningsvis ställning till om den avverkning som enligt bolaget inte kan genomföras på grund av förbudet är att betrakta som pågående markanvändning.

Är avverkningen att betrakta som pågående markanvändning?

Det har i målet inte ifrågasatts att bolaget bedriver skogsbruksverksamhet på den aktuella fastigheten och inom den del av fastigheten som berörs av Skogsstyrelsens beslut. Det framgick också att så är fallet i förhör under huvudförhandlingen med verkställande direktören **Dan Glöde**.

I förarbetena till miljöbalken anges att begreppet *pågående markanvändning* bör ges en relativt generös tillämpning. Markägare som hindras från att vidta en naturlig och normal rationalisering av pågående markanvändning ska kunna få ersättning för detta. Med att hindras från att vidta en naturlig och normal rationalisering av pågående markanvändning menas att hindras från att vidta åtgärder som vid varje tidpunkt framstår som en naturlig fortsättning på markanvändningen, exempelvis avverkning på skogsmark (se prop. 1997/98:45 del 1 s. 550, jfr prop. 1972:111 bil. 2 s. 332 ff.). Vid bedömningen ska hänsyn tas bl.a. till det allmännas syn på lämpliga bruks- och rationaliseringsmetoder på det sätt som denna kommer till uttryck i jord- eller skogsbrukspolitisk lagstiftning eller på annat sätt (prop. 1997/98:45 del 1 s. 550, jfr prop. 1972:111 bil. 2 s. 332 ff.).

I NJA 2015 s. 323 fann Högsta domstolen att ett beslut om naturreservat som medförde att åkerbruk och bete inte kunde återupptas på mark som under lång tid legat i träda innebar ett avsevärt försvårande av pågående markanvändning. Högsta domstolen uttalade att gränsen mellan pågående och ändrad markanvändning får bestämmas genom en bedömning av samtliga omständigheter i det särskilda fallet och vad som allmänt sett framstår som samma eller en annan verksamhet. Vid den bedömningen kan vägas in om verksamheterna skiljer sig i fråga om exempelvis omloppstider, såsom mellan jordbruk och skogsbruk.

Umeå tingsrätt, mark- och miljödomstolen, har i ett flertal domar den 17 januari 2019 (mål nr M 2037-17, M 2038-17, M 2086-17, M 2436-17 och M 2439-17) konstaterat att föryngringsavverkning inte är en självständig form av markanvändning, utan ett led i en skogsbruksverksamhet.

Mark- och miljödomstolen bedömer utifrån det nu redovisade att den avverkning som enligt bolaget inte kan genomföras pga. av förbudet *i och för sig* är att betrakta som ett led i skogsbruksverksamheten, och därmed pågående markanvändning på fastigheten.

Staten har vid huvudförhandlingen invänt att avverkningen inte är att bedöma som pågående markanvändning eftersom det inte finns faktiska förutsättningar att genomföra den då det saknas erforderliga vägar inom det aktuella området.

Bolaget har bestritt invändningen och med hänvisning till kartan i *figur 1* uppgett följande om den faktiska möjligheten att avverka inom området. På vardera sidan om det aktuella området finns skogsbilvägar som möjliggör för lastbilar att ta sig fram på fastigheten. Det är ur verksamhetsutövarens perspektiv önskvärt att minimera omfattningen av skogsbilväg eftersom sådana tar produktiv skog i anspråk och är kostsam att anlägga. Utöver skogsbilvägar anlägger verksamhetsutövaren drivningsvägar för skogsmaskiner. Drivningsvägarna är inte markerade på kartan i *figur 1*. De avverkade träden transporteras med skogsmaskiner via drivningsvägarna till lastbilar för vidare transport ut ur området.

Mark- och miljödomstolen finner inte anledning att ifrågasätta bolagets redogörelse för möjligheten att *i och för sig* genomföra avverkning i området, och hur detta faktiskt går till. Statens invändning att det inte skulle vara fråga om pågående markanvändning för att det inte är möjligt att genomföra avverkning lämnas därför utan bifall.

Domstolen går därmed över till frågan om avverkningen strider mot artskydds-förordningen och de allmänna hänsynsreglerna och därför inte ska betraktas som

pågående markanvändning i den mening som avses i 31 kap. 4 § miljöbalken. Det är snarast en fråga om hur fastighetsägares skyldigheter enligt de allmänna hänsynsreglerna och artskyddsförordningen förhåller sig till egendomsskyddet, dvs. rätten till ersättning för intrång i markanvändning.

Hur förhåller sig de allmänna hänsynsreglerna till egendomsskyddet?

Med hänsynsreglerna i 2 kap. miljöbalken följer ett allmänt krav på den som bedriver en verksamhet eller vidtar en åtgärd att utföra de skyddsåtgärder, iaktta de begränsningar och vidta de försiktighetsmått som behövs för att förebygga, hindra eller motverka skador eller olägenheter för människors hälsa eller miljön.

I 8 kap. miljöbalken och artskyddsförordningen finns bestämmelser om skydd för biologisk mångfald. Artskyddsförordningen är att se som en precisering av vad som kan följa av de allmänna hänsynsreglerna när det gäller skydd av arter (MÖD 2013:13). I 4 § artskyddsförordningen föreskrivs att det är förbjudet att avsiktligt fånga eller döda vilda fåglar, och, särskilt under uppfödning-, övervintrings-, och flyttnings-perioder, störa fåglarna, samt skada eller förstöra fortplantningsområden eller viloplatsar.

Avverkning inom det aktuella området kan alltså vara otillåten enligt artskyddsförordningen och de allmänna hänsynsreglerna oberoende av beslutet om förbud mot avverkning. I sådant fall är verksamhetsutövaren skyldig att följa hänsynsreglerna oavsett om myndigheten ingriper eller inte (prop. 1997/98:45, s. 551). Om en myndighet ingriper mot en fastighetsägare i syfte att se till att en lags aktsamhets- eller hänsynskrav följs, föreligger enligt förarbetena inte heller någon rätt till ersättning (prop. 1997/98:45, s. 551).

Av egendomsskyddet i 2 kap. 15 § regeringsformen, och artikel 1 i det första tilläggsprotokollet till Europakonventionen, följer dock att ett sådant myndighetsingripande måste vara proportionerligt och åtgärden genomföras på ett sådant sätt att den inte innebär en oskäligen börda för den enskilde (NJA 2013 s. 350 och NJA 2015 s. 323).

Mark- och miljödomstolens bedömning av det nu anförda är att även när det gäller beslut som fattats med stöd av de allmänna hänsynsreglerna och artskydds-förordningen, finns det en gräns för vilka myndighetsingripanden en fastighetsägare måste tåla utan att få ersättning för det intrång som beslutet orsakar. Detta får anses följa redan av ersättningsbestämmelsen i 31 kap. 4 § p. 7 miljöbalken, som föreskriver en rätt till ersättning för intrång orsakade av beslut enligt 12 kap. 6 § fjärde stycket miljöbalken, vilka i allmänhet grundar sig i de allmänna hänsynsreglerna och artskydds-förordningen.

Det står klart att om ett myndighetsbeslut går längre än vad de allmänna hänsyns-reglerna föreskriver föreligger en rätt till ersättning. Om en pågående mark-användning skulle ha varit tillåten utan beslutet, har en verksamhetsutövare således rätt till ersättning för den inskränkning i användningen som beslutet innebär (Mark- och miljööverdomstolens dom den 9 oktober 2018 i mål nr M 9276-17). Skulle däremot en markägare vara begränsad att använda sin mark av det skälet att marken används på ett sätt som är till skada för andra människor eller samhället i dess helhet, är det självklart att ersättning inte ska utgå (SOU 2013:59, s. 79 med hänvisning till prop. 1973:101, s. 26 f.).

Syftet med Skogsstyrelsens beslut i aktuellt fall har varit att skydda en tjäderspels-plats. Det har bedömts inte vara möjligt att vidta mindre ingripande åtgärder för att skydda tjäderspelsplatsen. Skyddsintresset följer av artskydds-förordningen och, ytterst, de allmänna hänsynsreglerna.

Mot bakgrund av att Skogsstyrelsens beslut omfattar ett totalt avverkningsförbud inom ett relativt stort område, och har påverkan på ytterligare skogsmark, på en fastighet som används för skogsbruk i en kommersiell verksamhet, är det mark- och miljödomstolen bedömning att Skogsstyrelsens beslut avsevärt har försvårat den pågående markanvändningen. Bolaget har därför rätt till ersättning för det intrång som beslutet medför.

Domstolen går därmed över till att bedöma inom vilken del av fastigheten som den pågående markanvändningen ska anses ha försvårats.

Inom vilken del av fastigheten försvåras den pågående markanvändningen?

Bolaget har gjort gällande att beslutet har försvårat den pågående markanvändningen inom dels området för beslutet som omfattar 17,4 hektar, dels ett område om ca 5 hektar innanför förbudsområdet som blir oåtkomligt genom förbudet, se *figur 1*.

Staten har invänt att Skogsstyrelsens beslut om avverkningsförbud inte omfattar området om 5 hektar och därför inte är föremål för domstolens prövning.

Bolagets verkställande direktör, **Dan Glöde**, har i förhör uppgett att bolaget uteslöt området om 5 hektar innanför förbudsområdet vid avverkningsanmälan och att skälet för det var att man sett indikationer på en tjäderspelsplats inom det området.

I en avverkningsanmälan ska anmälaren uppge om det finns lokaler för skyddade arter angränsande till avverkningsområdet. I anmälan som bolaget gav in till Skogsstyrelsen lämnades inte någon sådan uppgift. **Dan Glöde** har i förhör under huvudförhandlingen förklarat att det var ett misstag att inte redogöra för tjäderspelsplatsen i anmälan, men att det inte finns något annat skäl för bolaget att utesluta området från avverkning. Han uppgav vidare att det inneslutna området inte är nåbart utan att anlägga en drivningsväg genom förbudsområdet och att detta förutsätter avverkning inom förbudsområdet.

Mark- och miljödomstolen gör följande bedömning.

Skogsstyrelsens beslut om totalt avverkningsförbud har helt klart försvårat den pågående markanvändningen inom området för beslutet omfattande 17,4 hektar.

När det gäller området om 5 hektar innanför förbudsområdet, som inte direkt träffas av Skogsstyrelsens beslut, står det med hänsyn till områdets belägenhet klart att den pågående markanvändningen avsevärt försvåras även där.

Det inneslutna området om 5 hektar ska därför anses omfattas av ”berörd del av fastigheten” och utgöra underlag för beräkning av intrångsersättning.

Hur stor ersättning har bolaget rätt till?

Av 31 kap. 2 § miljöbalken följer att bestämmelserna i expropriationslagen ska gälla vid beräkning av intrångsersättning enligt 31 kap. miljöbalken.

Enligt 4 kap. 1 § expropriationslagen ska, vid intrång i del av en fastighet, intrångsersättning betalas med ett belopp som motsvarar den marknadsvärdesförlust som intrånget orsakar, med ett schablontillägg om 25 procent. Med marknadsvärde avses det mest sannolika priset vid en försäljning av fastigheten på den allmänna marknaden vid en viss tidpunkt. Vid intrång i del av fastighet ska hela fastighetens marknadsvärde före och efter intrånget bedömas, vilket innebär att det är nettoskadan som ersätts.

Bolaget har till stöd för yrkad intrångsersättning åberopat förhör med samt sakkunnigutlåtande upprättat av **Jens Agensjö**. Jens Agensjö har utifrån den s.k. ortsprismetoden beräknat fastighetens värde före Skogsstyrelsens beslut till 2 829 000 kr, och kvarstående värde (äganderätt och jakträtt) efter beslutet till 115 000 kr. Marknadsvärdeminskningen uppgår därmed enligt Jens Agensjö till 2 714 000 kr och bedömd intrångsersättning, efter uppräknings med 25 procent, till 3 392 000 kr.

Staten har inte kunnat vitsorda något belopp eller medge några av de parametrar som värderingen utgår ifrån.

Mark- och miljödomstolens bedömning är att det inte finns skäl att ifrågasätta den av bolaget åberopade värderingen, som synes vara fackmannamässigt utförd.

Värderingen ska därför ligga till grund för domstolens beslut om intrångsersättningens storlek.

Bolaget har utöver intrånget yrkat ersättning för kostnader för merarbete inom förvaltningen och juridisk rådgivning i samband med ärendet rörande avverkningsanmälan.

Av 4 kap. 1 § första stycket expropriationslagen följer att ersättning ska betalas för skador som, utöver marknadsvärdeminskningen, uppkommer för markägaren till följd av intrånget, s.k. annan ersättning. Syftet med bestämmelsen är att täcka även den restskada som utgörs av skillnaden mellan den totala ersättningsgilla ekonomiska skadan och den ersättning som betalas i form av intrångsersättning. I rättspraxis har sådan ersättning utgått med anledning av förbud mot skogsavverkning inom ett naturreservat för utebliven vinst från sågverksamhet och vedproduktion (MÖD 2009:26). Såvitt avser expropriation av fastighet har sådan ersättning utgått för, förutom skador hänförliga till en viss rörelse, kostnader för flytt och anskaffning av ersättningsbostad.

Bolaget har till styrkande av aktuell post åberopat en sammanställning över nedlagd tid i ärendet rörande avverkningsanmälan och fakturor avseende juridisk rådgivning i samma ärende, samt förhör med verkställande direktören **Dan Glöde**.

Den skada som bolaget yrkar ersättning för avser kostnader i form av eget arbete och ombudskostnader i samband med avverkningsanmälan till Skogsstyrelsen och överklagande av Skogsstyrelsens beslut. Kostnaderna ifråga skulle i viss utsträckning ha uppstått även om Skogsstyrelsen inte hade förbjudit den sökta avverkningen, och kan därför inte anses fullt ut adekvata i förhållande till förbudsbeslutet. Såvitt avser kostnader inför domstol i samband med överklagande av Skogsstyrelsens beslut saknas lagstöd för att få rätt till sådan ersättning inom ramen för den domstolsprocessen, dvs. parter i sådana mål vid domstolarna har i allmänhet inte rätt att få sina rättegångskostnader täckta (jfr 5 kap. 1 § lagen [2010:921] om mark- och miljödomstolar och 32 § lagen [1942:242] om

domstolsärenden). Detta får enligt domstolen anses innebära att en fördelning av ansvaret för rättegångskostnader är gjord direkt i lag. En part kan därför inte få sådana kostnader ersatta av motparten genom skadeståndsinstitutet.

På grund av det ovan anförda ska bolagets yrkande såvitt avser ersättning om 201 850 kr lämnas utan bifall.

Hur ska ränta på intrångsersättningen beräknas?

Bolaget har yrkat att intrångsersättningen ska räknas upp med konsumentprisindex och att avkastningsränta ska utgå från den s.k. värdetidpunkten till dagen för dom och dröjsmålsränta från en månad från dagen för dom till dess betalning sker.

Staten har inte medgett omständigheterna för att bestämma värdetidpunkten eller vitsordat grunderna för ränteberäkningen.

Av 4 kap. 4 § expropriationslagen framgår att värdetidpunkten är den tidpunkt per vilken skadan ska värderas. Såvitt avser intrångsersättning ska värdetidpunkten bestämmas till den tidpunkt intrånget rent faktiskt inträffar, nämligen när beslutet som innebär ett intrång vinner laga kraft (NJA 2010 s. 255).

I aktuellt fall förordnade Skogsstyrelsen att beslutet skulle gälla ”omedelbart även om det överklagas”. Då avverkningsförbudet således gällde från dagen för Skogsstyrelsens beslut den 3 oktober 2017, får intrånget rent faktiskt anses ha inträffat vid den tidpunkten. Värdetidpunkten ska alltså bestämmas till den 3 oktober 2017.

Värdetidpunkten får betydelse för eventuell jämkning enligt 4 kap. 4 § expropriationslagen med hänsyn till om det allmänna prisläget har höjts i tiden därefter, samt från vilken tidpunkt avkastningsränta enligt 6 kap. 16 § expropriationslagen jämfört med 5 § räntelagen ska utgå.

Avkastningsränta ska enligt 6 kap. 16 § första stycket andra meningen expropriationslagen utgå på intrångsersättningen enligt 5 § räntelagen från värdetidpunkten till dess betalning sker *eller* dröjsmålsränta börjar löpa. Dröjsmålsränta enligt 6 § räntelagen börjar enligt 6 kap. 16 § första stycket första meningen expropriationslagen löpa en månad efter det att den dom varigenom ersättningen bestäms vinner laga kraft.

Med hänsyn till hur bolaget har framställt sitt ränteyrkande, och med beaktande av vad domstolen nu har redogjort för, ska grunderna för ränteberäkningen bestämmas enligt följande. Avkastningsränta, dvs. ränta enligt 5 § räntelagen, ska utgå på intrångsersättningen fram till dess betalning sker, dock längst till och med dagen för denna dom, och dröjsmålsränta, dvs. ränta enligt 6 § räntelagen, ska utgå från en månad från dagen för denna dom till dess betalning sker.

Rättegångskostnader

Bolaget har till övervägande del vunnit framgång med sin talan. Med den utgången har bolaget rätt till full ersättning för sina rättegångskostnader. Yrkat belopp är skäligt och ska utgå.

HUR MAN ÖVERKLAGAR, se [bilaga 1](#) (MMD-01)

Överklagande senast den 25 juli 2019.

Karin Röckert

Annika Billstein Andersson

I domstolens avgörande har deltagit rådmannen Karin Röckert, ordförande, och tekniska rådet Annika Billstein Andersson samt de särskilda ledamöterna Agneta Melin och Ebbe Adolfsson.

Hur man överklagar

Dom i mark- och miljödomstol som första instans

MMD-01

Vill du att domen ska ändras i någon del kan du överklaga. Här får du veta hur det går till.

Överklaga skriftligt inom 3 veckor

Ditt överklagande ska ha kommit in till domstolen inom 3 veckor från domens datum. Sista datum för överklagande finns på sista sidan i domen.

Överklaga efter att motparten överklagat

Om ena parten har överklagat i rätt tid, har den andra parten också rätt att överklaga även om tiden har gått ut. Det kallas att anslutningsöverklaga.

En part kan anslutningsöverklaga inom en extra vecka från det att överklagandetiden har gått ut. Ett anslutningsöverklagande måste alltså komma in inom 4 veckor från domens datum.

Ett anslutningsöverklagande upphör att gälla om det första överklagandet dras tillbaka eller av något annat skäl inte går vidare.

Så här gör du

1. Skriv mark- och miljödomstolens namn och målnummer.
2. Förklara varför du tycker att domen ska ändras. Tala om vilken ändring du vill ha och varför du tycker att Mark- och miljööverdomstolen ska ta upp ditt överklagande (läs mer om prövningstillstånd längre ner).
3. Tala om vilka bevis du vill hänvisa till. Förklara vad du vill visa med varje bevis. Skicka med skriftliga bevis som inte redan finns i målet.
4. Lämna namn samt aktuella och fullständiga uppgifter om var domstolen kan nå dig: postadresser, e-postadresser och telefonnummer.
Om du har ett ombud, lämna också ombudets kontaktuppgifter.
5. Skriv under överklagandet själv eller låt ditt ombud göra det.
6. Skicka eller lämna in överklagandet till mark- och miljödomstolen. Du hittar adressen i domen.

Vad händer sedan?

Mark- och miljödomstolen kontrollerar att överklagandet kommit in i rätt tid. Har det kommit in för sent avvisar domstolen överklagandet. Det innebär att domen gäller.

Om överklagandet kommit in i tid, skickar mark- och miljödomstolen överklagandet och alla handlingar i målet vidare till Mark- och miljööverdomstolen.

Har du tidigare fått brev genom förenklad delgivning, kan även Mark- och miljööverdomstolen skicka brev på detta sätt.

Prövningstillstånd i Mark- och miljööverdomstolen

När överklagandet kommer in till Mark- och miljööverdomstolen tar domstolen först ställning till om målet ska tas upp till prövning.

Mark- och miljööverdomstolen ger prövningstillstånd i fyra olika fall.

- Domstolen bedömer att det finns anledning att tvivla på att mark- och miljödomstolen dömt rätt.
- Domstolen anser att det inte går att bedöma om mark- och miljödomstolen har dömt rätt utan att ta upp målet.
- Domstolen behöver ta upp målet för att ge andra domstolar vägledning i rättstillämpningen.
- Domstolen bedömer att det finns synnerliga skäl att ta upp målet av någon annan anledning.

Om du *inte* får prövningstillstånd gäller den överklagade domen. Därför är det viktigt att i överklagandet ta med allt du vill föra fram.

Vill du veta mer?

Ta kontakt med mark- och miljödomstolen om du har frågor. Adress och telefonnummer finns på första sidan i domen.

Mer information finns på www.domstol.se.

Hur man överklagar Mark- och miljööverdomstolens avgörande

Den som vill överklaga Mark- och miljööverdomstolens avgörande ska göra det genom att skriva till Högsta domstolen. Överklagandet ska dock skickas eller lämnas till Mark- och miljööverdomstolen.

Senaste tid för att överklaga

Överklagandet ska ha kommit in till Mark- och miljööverdomstolen senast den dag som anges i slutet av Mark- och miljööverdomstolens avgörande.

Beslut om häktning, restriktioner enligt 24 kap. 5 a § rättegångsbalken eller reseförbud får överklagas utan tidsbegränsning.

Om överklagandet har kommit in i rätt tid, skickar Mark- och miljööverdomstolen överklagandet och alla handlingar i målet vidare till Högsta domstolen.

Prövningstillstånd i Högsta domstolen

Det krävs prövningstillstånd för att Högsta domstolen ska pröva ett överklagande. Högsta domstolen får meddela prövningstillstånd endast om

1. det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen eller om
2. det finns synnerliga skäl till sådan prövning, så som att det finns grund för resning, att domvillan förekommit eller att målets utgång i Mark- och

miljööverdomstolen uppenbarligen beror på grovt förbiseende eller grovt misstag.

Överklagandets innehåll

Överklagandet ska innehålla uppgifter om

1. klagandens namn, adress och telefonnummer,
2. det avgörande som överklagas (domstolens namn och avdelning samt dag för avgörandet och målnummer),
3. den ändring i avgörandet som klaganden begär,
4. de skäl som klaganden vill ange för att avgörandet ska ändras,
5. de skäl som klaganden vill ange för att prövningstillstånd ska meddelas, samt
6. de bevis som klaganden åberopar och vad som ska bevisas med varje bevis.

Förenklad delgivning

Om målet överklagas kan Högsta domstolen använda förenklad delgivning vid utskick av handlingar i målet, under förutsättning att mottagaren där eller i någon tidigare instans har fått information om sådan delgivning.

Mer information

För information om rättegången i Högsta domstolen, se www.hogstodomstolen.se